

HISTORIE

JAK

SATAN

Zúctování s rolníky byla úspěšnější válka – „stejně tvrdá, ne-li tvrdší“ – než střet s Němci, chvástal se v pětáctýřicátém roce před Churchilllem Stalin. V roce 1929 odstartoval drastickou kolektivizaci zemědělství. Následný „**HOLODOMOR**“, graduující v zimě 1932/1933, si jen na pohádkově úrodné Ukrajině vybral čtyři milióny obětí, nepočítaje šest miliónů nenarozených dětí. Rolníci čelili rekvírování osiva i hospodářských zvířat, nejdříve se masem vybitých stád krmila prasata, ale brzy došlo na kanibalismus. „Satan přišel na zem,“ neslo se Ukrajinou.

TEXT ZDENĚK VACEK FOTO PROFIMEDIA.CZ, ARCHÍV

UKRAJINA se svými 32 milióny hektarů obdělávané půdy, tedy plochou větší, než je celá Itálie, patřila v roce 2020 k trojici největších exportérů obilovin na světě: umístila se za Spojenými státy a před Ruskou federací. Vyvážela hlavně do Číny, Egypta, Indie, Turecka – a pochopitelně zemí EU. Ostatně za „obilnici Evropy“ Ukrajina platila již před první světovou válkou, navzdory zoufalé zaostalosti i této části říše tehdejšího ruského cara Mikuláše II.

Rozvrat způsobila první světová válka a následná občanská válka v Rusku, vždyť nejlítější boje mezi bolševiky, „bílými“, anarchisty a dalšími skupinami, včetně nacionalistů, probíhaly právě na území Ukrajiny. Není divu, že ve všeobecném marasmu, za únavně se opakujícího brutálního rekvírování potravin, vypukl hladomor.

V roce 1919 na děsivé zvěsti o jeho průběhu zareagovala mimo jiné velká vládní organizace *American Relief Administration*, vedená pozdějším prezidentem Herbertem Hooverem. V. I. Lenin darované potraviny zpočátku odmítal coby formu vměšování do vnitřních záležitostí – ARA totiž požadovala, aby jí nový režim umožnil převzít kontrolu nad železniční dopravou a férovou distribucí pomoci všem postiženým, bez ohledu na jejich třídní původ či náboženské vyznání. Americký Kongres schválil tehdy částku 20 miliónů (v současných cenách asi 340 miliónů dolarů), ARA se Sověty podepsala smlouvu v prosinci 1921 a v zemi působila až do června 1923. Na vrcholu svého působení se 120 000 místních a 300 amerických pracovníků organizace ARA staralo o výživu 10,5 miliónu osob denně.

V PŘÍŠEL

Bohužel, hlad za občanské války byl jen předehrou tragédií mnohem většího rozsahu.

MEZIHRA JMÉNEM NEP

Na lepší časy se zdálo zablsknout v březnu 1921. V reakci na hladomory, stávky a ozbrojená povstání rolníků i dělníků Lenin vyhlásil *Novou ekonomickou politiku (NEP)*. Stát zásadně omezil rekvírování potravin a uvolnil kontrolu obchodu, aby se země trochu nadechla. Jenže v dubnu 1922 se generálním

tajemníkem Komunistické strany Ruska (bolševiků) stal Josif Vissarionovič Stalin a 30. prosince byl vyhlášen Sovětský svaz, s Ukrajinou jako jednou ze šesti zakládajících republik.

Země zatím hledala novou ekonomickou rovnováhu. Přes všechna principiální omezení se zdálo, že jí NEP umožní chytit druhý dech. Připomeňme, že v roce 1926 žilo takřka 80 procent ze 147 miliónů sovětských občanů na vesnici. Většina rolníků si mohla dovolit nanejvýš

Než aby zvířata odevzdali, rolníci je raději vybjeli

PŘED 90 LETY ZEMŘELY NA UKRAJINĚ, V OBILNICI EVROPY, ČTYŘI MILIÓNY LIDÍ – HLADEM

NA ZEM

jednoho koně nebo dvě kravky, pár ovcí, pluh a brány. To, co sklídili, v řadě oblastí stačilo právě tak k obživě rodiny. Dokud mohli rolníci žít na své půdě, popasovali se s novými vládci podobně jako během uplynulých staletí s jejich předchůdci.

PROPAD VÝKUPNÍCH CEN

Jak křehký je smír mezi státem a selským stavem, ukázala v roce 1927 nepřítelň počasi, znamenající jen průměrnou, ne však katastrofální sklizeň. I když bylo potravin

dost pro nasycení obyvatel, komunistická vláda začala strašit „obilní krizí“. Státní organizace vykupující velké objemy zemědělských produktů a zásobující městské obchody začaly snižovat výkupní ceny, mimo jiné, aby zbylo více peněz pro dovoz zboží ze zahraničí a zvýšení nabídky se mohlo deklarovat jako důkaz úspěšnosti „nejspravedlivějšího světového řádu“. Jenže za tak nepříznivých podmínek si rolníci zrno raději ponechali nebo je zkrmlili. Na podzim 1927 prodali

Do kolchozů, „pevností socialismu“, zpočátku vstupovali hlavně nádeníci a chudí, nevzdělaní rolníci, kteří neměli moc co ztratit. Ale ani co nabídnout, i pokud šlo o odborné znalosti.

státním podnikům polovinu obilí ve srovnání s předchozím rokem – a zbytek nabídli soukromým zájemcům na volném trhu.

Není divu, že zvláště ve velkých městech se začal projevovat nedostatek potravin. Stalin si uvědomil, že to ohrožuje jeho ambiciózní projekt masivní industrializace země. Navíc bez exportu obilovin vysychal jeden ze zdrojů deviz, jež režim potřeboval k financování výstavby nových elektráren, továren a železničních tratí. Ale také k budování armády.

Úřady tehdy mohly problém podstatně zmírnit zvýšením cen obilí. To by ovšem Stalin nesměl hledat příčinu v samotných rolnících. Mnozí z nich podle něj

Odmítnutí vstupu do kolchozu mohlo znamenat Sibíř, avšak vstup – podle popů – muka pekelná

spekulovali, aby režim poškodili. Hledání viníků netrvalo dlouho, za všechno mohli „kulaci“. Tedy movitější sedláci hospodařící na větším gruntu a takoví, kteří si už mohli dovolit zaměstnance. Propaganda je líčila jako nástupce nenáviděných feudálů.

V lednu 1928 Stalin nařídil přijetí mimořádných opatření – rozkulaceni. Po vítězství v občanské válce zmobilizoval režim k dalšímu boji s vnitřním nepřítelem.

KŘEČKIJÍCÍ KULACI

Na venkov vyrazily úderky stranických funkcionářů, příslušníků tajné policie a zaměstnanců prokuratury. Rozkaz zněl jasně, totiž zajistit pro stát „nasycené“ zásoby obilí. Úderky táhly vesnicemi, zavíraly tržnice, blokovaly silnice, aby

rolníci nemohli své výpěstky dovézt soukromým obchodníkům, prohlédávaly stodoly, zatýkaly „kulaky“ a zabavovaly pšenici i oves. Mnozí zemědělci vyslechli obvinění ze spekulací nebo hromadění sklizně.

Loupeživé bandy se čím dál více utrhávaly ze řetězu. Když se v letech 1928 i 1929 opět urodilo méně, než si stát naplánoval, terorizovaly městské vojenské posádky v létě 1929 celé vesnice, jež nesplnily předepsané přísné kvóty dodávek obilí.

S těmito nájezdíky přicházeli také agitátoři. Ti verbovali hlavně chudé venkovany, aby společně vy-

Stalinovi nešlo o pětiletku, ale ovládnutí nezávislých rolníků

Ozbrojenci i dělnické úderky pátrali po ukrytém obilí

tvořili „kolchozy“, tedy kolektivní hospodářství. Organizacím tohoto druhu, přezdívaným „pevnosti socialismu“, měli postoupit svoji půdu, zvířata i mrtvý inventář a pracovat spolu s ostatními rolníky za plat - stejně jako státní zaměstnanci.

Jenže v polovině roku 1928 se této formě hospodaření věnovala stále jen asi dvě procenta venkovského obyvatelstva. Kolchozy se nejednou skládaly třeba jen z deseti rodin, nedostávalo se jim tažného dobytka ani strojního vybavení a často ani agronomických znalostí. Konečně většinou se do nich seskupovali nádeníci a chudí nevzdělaní rolníci. Ve stejné době rezivěly zvláště v západní, vyspělejší části Ukrajiny i Ruska moderní stroje z bývalých rozbitých velkostatků, není tedy divu, že sklizně jen vzdáleně připomínaly předválečné časy.

STALINŮV BOJ

„Rok velkých změn,“ tak byl napsán Stalinem podepsaný zásadní programový článek, v listopadu 1929 publikovaný v deníku *Prav-*

da. Nejen nádeníci, ale i střední rolníci, vyhrožoval diktátor, by měli pospíchat do kolchozů. Kdo se vzpouzí, je „kulak“. Takoví měli být zlikvidováni coby společenská třída.

A ještě jeden cíl byl vyhlášen: v klíčových zemědělských oblastech provést důslednou kolektivizaci do jednoho roku až dvou let.

Když „upřímné“ výzvy ke kolektivizaci nezabraly, vtrhly v zimě 1929/30 na venkov se vši brutalitou jednotky tajné policie. Tajní bez ohledně prohledávali statky, zabavovali krávy i koně, pluhu stejně jako secí stroje a postoupili je nově ustaveným kolchozům. Úderky mnohdy zabušily na dveře stavení v noci a vyhnaly polonahé rodiny rozespálých kulaků ven. Zločinci brali všechno, včetně dětského spodního prádla nebo ženských náušnic. Na nádražích už stály vaky odvážející rozkulačené vesničany na Sibiř nebo do jiných odlehlých oblastí.

Kromě lidí došlo i na všechno to, co připomínalo staré časy. Komunisté a jejich přísluhovači str-

Když chybí zkonfiskované osivo, tak nepomůže ani mechanizace. Většinou pocházela z USA nebo se vyráběla podle amerických vzorů.

hávali kostelní zvony, aby je roztavili, kostely změnili - v lepším případě - na sýpky, na násvi pálili ikony. Ke kolektivizaci „přesvědčovali“ rolníky celonočními schůzemi a psychickým nátlakem. Žádný rolník, byť drobný, tehdy neměl jistotu, že nebude účelově prohlášen za kulaka.

Psychická muka paradoxně umocňovala i církev, popové své ovečky varovali, že kdo vstoupí do kolchozu, propadne peklu. Mnozí proto raději vybili všechna zvířata, než aby o ně přišli. V některých okresech tak během tří měsíců poklesly stavy dobytka takřka na polovinu. Úrodné oblasti Ukrajiny a jihozápadního Ruska byly svědky nevídaných scén, jako když vesničané krmili prasata masem z nucených porážek, jen aby se nezaklaly.

NA KOLCHOZNÍKY MOTYČKAMI

Kolektivizace rozhodně neprocházela hladce, selských bouří byly tisíce, volalo se po svržení sovětů a zpívaly křesťanské písně. V jedné vesnici napadly selky kolchozníky motyčkami a vidlemi, zničily dvanáct pluhů a vyrazily jednomu koni oko. Jinde sedláci zapalovali domy vedoucích kolchozů a ze zálohy stříleli na úřední osoby.

Situace eskalovala, dokonce i Stalin, tedy „muž z oceli“, se takticky rozhodl pro dočasné zmírnění opatření. Tedy alespoň to počátkem března 1930 vyhlásil v článku přetištěném ve všech denících. Pod titulkem *Úspěch zhalený podvodny pokrytecky odsoudil tvrdé metody*

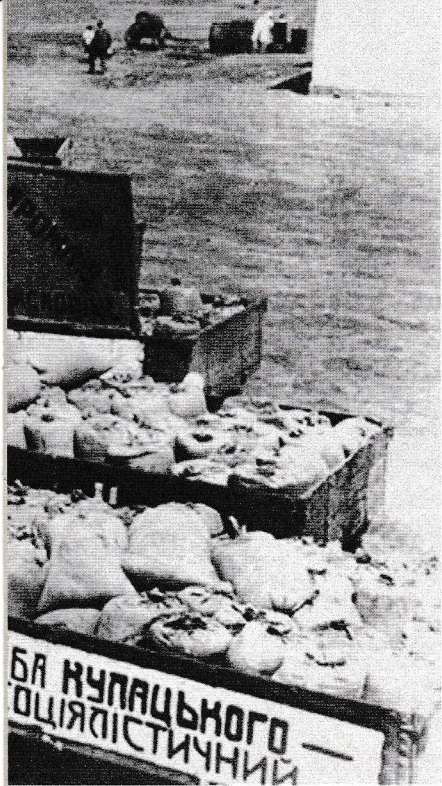
a nucení ke vstupu do kolchozů. Zabrlo to.

Článek vyvolal útěk z kolchozů: pokud v březnu 1930 podle úřední statistiky v SSSR společně hospodařilo na 60 procent rolnických domácností, pak v červenci už jen 20 procent.

Nešlo o víc než taktický ústup, následovaný o to tvrdším úderem. Venkov zaplnili agitátoři zaměřeni proti „obstrukčníkům“. Tajná policie a spolupracující mimořádné tribunály odsoudily jen v roce 1930 k smrti tisíce rebelujících rolníků. Takřka 300 000 kulaků zamířilo do pracovních táborů, 700 000 se muselo i se svými rodinami vystěhovat do odlehlých oblastí SSSR. Do konce roku 1931 nechal Stalin deportovat takřka dva milióny sovětských venkovanů.

Skokově se zvyšující objemy dodávek a poplatky připravily dosud svobodně hospodařící rolníky o dům i polnost, nakonec totiž neměli jinou možnost než svůj majetek prodat státu, jen aby poplatili

**KOLEKTIVIZACE
ROZHODNĚ
NEPROCHÁZELA
HLADCE, SELSKÝCH
BOUŘÍ BYLY
TISÍCE, VOLALO SE
PO SVRŽENÍ SOVĚTŮ.**

Do roku 1932 už kolchozy pohltily tři ze čtyř hospodářství. Útěk do měst sliboval obživu i větší bezpečí anonymity.

dluhy. A tak ve dvaatřicátém patřily již tři ze čtyř zemědělských hospodářství do kolchozů. Kdo mohl, utekl do města. Režim zdánlivě zvířel, ale triumf vrhal dlouhý stín.

KDO BY NEKRADL?!

Rolníky vyčerpal a zlomil marný boj o půdu i ostatní majetek, mno-

zí ztratili motivaci dále obdělávat pole, která jim už nepatřila. Leckde dokonce ani neoseli pole, proč také, „stejně nám obilí zabaví“, mávali rukou novopečení kolchozníci.

Nebezpečně se propadala produktivita práce v zemědělství a s ní také výnosy. Přitom kolchozy

dostaly k dispozici tisíce traktorů, včetně ve své účelné jednoduchosti geniálních amerických strojů Fordson. Jenže ztrátu miliónů koní a kusů dobytka, které rolníci vybili na protest proti kolektivizaci, nemohla nová technika nahradit. Vinou neodborné péče navíc stroje

trpěly vysokou poruchovostí a do-dávky zařízení i náhradních dílů, mnohdy ze zámoří, citelně vázly. Sovětský stát navíc pro rok 1932 zvýšil plán sklízne.

Výsledek? Obilí přidělené kolchozníkům nestačilo ani na to, aby uživil vlastní rodiny. Mnozí rolníci

▼ INZERCE

ABRAKADABRA

ILUZIONISMUS

HISTORIE A TAJEMSTVÍ KOUZEL

KAŽDOU NEDĚLI V 17:00

SPEKTRUM

proto kradli z hladu, kde jen mohli. Z polí takto mizela řepa, brambory i zelí, někteří se ze zoufalství v noci dobývali i na mlat a ze země sbírali zatoulaná zrna nebo i plevy a slámu. Kradlo se i ze zlosti a pomstychtivosti: rýče, kolečka, dokonce i hřebíčky.

Nepomohl ani výnos ze dne 7. srpna 1932, přijatý politbyrem a pravděpodobně formulovaný přímo Stalinem. Krádež kolchozního majetku nebo úrody, byť malé hodnoty, měla být trestána smrtí nebo deseti lety nucených prací! Přes drakonická opatření zaostávaly dodávky zemědělských produktů za očekáváním. A tak Moskva opět vyslala svá komanda. Ve vesnicích, které nesplnily plán dodávek, bylo zabaveno všechno jídlo.

Konfiskovalo se i osivo na příští rok, politické vedení země také tomto ohledu ignorovalo jasná varování před blížícím se hladomorem. Všechno zlé je přece pro něco dobré, oddělíme zrno od plev, útrapy definitivně zlomí odpor selšských vrstev. Komunistický režim odsoudil mnohé novodobé nevolníky k děsivé smrti hladem.

KANIBALISMUS U KYJEVA

Udeřila zima 1932/1933. Už po pár měsících neměly statisíce rolníků dostatek potravin pro své nejbližší. Vyzábě postavy vybíjely darmožrouty, rozumějme psy a kočky. Plevel, kosti a kůže se rozvářely na slizkou kaši. To nemohlo stačit, úmrtí začalo přibývat. Stovky, tisíce, desetitisíce. Některé osady zcela vymřely. Ke koloritu nádraží patřily děti zoufale hledající cokoli k snědku.

V březnu 1933 už tajná policie v okolí Kyjeva denně zaznamenávala případy kanibalismu. Aby mohly nakrmit své vlastní potomky, zabíjely jejich zoufalé matky bezbranné cizí děti. Kradly je na ulici. Byly zaznamenány případy, že lidé zemřeli poté, co pozřeli zkažené maso svých blízkých, zahubených hladomorem. Úřady registrovaly i nabídku masa zavražděných osob k prodeji.

Během posledního velkého hladomoru na území Evropy přišlo o život pět až šest milionů lidí, podle posledních poznatků se zdá, že na Ukrajinu připadá asi 3,9 miliónu obětí „holodomoru“, jak mu místní říkali. Bývalá obilnice Evropy navíc přišla asi o 6,1 miliónu nenarozených dětí.

Exponáty náhražkových potravin ze starší výstavy o ukrajinském „holodomoru“: chléb z plev a listů, bobule, oříšky, ale i kůra a různé odpadky

Realita daleko překonala hrůzy, které v západním tisku působily přehnané

PŘILÍŠ NEUVĚŘITELNÉ

Tragedií umocnil fakt, že byla příliš rozsáhlá a i v „provedení“ neuskutečná. Mimo postižené oblasti ji tak málokdo vzal na vědomí. Bolševickému režimu a jeho sympatizantům po celém světě se celou tu hrůzu podařilo zatušovat. Masové umírání tak na Západě prošlo takřka bez povšimnutí, občasně šokující zprávy v tisku byly mnohými považovány za antisovětskou propagandu, navíc notně přitaženou za vlasy. Až otevření sovětských archivů o 60 let později odhalilo děsivou pravdu, v mnohém překónávající dobové zprávy.

Vedení komunistické strany umožnilo kolchozníkům samostatně obdělávat výměru do jednoho hektaru až v roce 1935, mohli si k tomu držet jednu kravku, vepře a drůbež. Ústupek vynucený tristním stavem zásobování citelně pomohl, koncem 30. let už záhubemny, tvořící čtyři procenta obdělávané půdy, pokryly 45 procent sovětské agrární produkce.

V onom roce 1935 kolchozy sdružovaly již 98 procent zemědělského sektoru. Stát definitivně dostal pod kontrolu nejen produkci obilovin, socialistická transformace venkova se zdála dovršena. Sám Stalin pova-

KRÁDEŽ KOLCHOZNÍHO MAJETKU NEBO ÚRODY, BYŤ MALÉ HODNOTY, SE TRESTALA SMRTÍ NEBO DESETI LETY NUCENÝCH PRACÍ.

žoval vítězství nad rolníky za svůj největší triumf. Ještě o deset let později, když s Churchillem a Trumanem formovali podobu poválečné Evropy, se měl sovětský vůdce britskému premiérovi s drastickým humorem sobě vlastním svěřit: Zúčtování s rolníky byla úspěšnější válka – „stejně tvrdá, ne-li tvrdší“ – než střet s Němci.

EPILOG

Bolševický režim čelil v prvním čtvrtstoletí své existence nejméně třem velkým vlnám hladomoru: 1921/1922, 1932/1933 a 1946/1947. Na posledním z nich tehdejší Československo dokonce vydělalo. Ač i Ukrajina trpěla nejhorším suchem za nejméně 50 let, nebyli by to stalinisté, aby vlastní obyvatelstvo nenechali ještě více hladovět. Na 600 tisíc tun obilí skvěle zúročili coby „velkorysou pomoc“ bratrské země vedené komunistickým premiérem Gottwaldem, posilujícím pozice své strany pro absolutní převzetí moci. Přes dlouhodobé a nákladné tažení za potravinovou soběstačností, gradující Chruščovými megalomanskými projekty, byl Sovětský svaz od roku 1963 odkázán na dovoz obilovin. Začaly kolovat vtipy o komunistickém paradoxu – mít Ukrajinu, ale nemít obilí –, či naopak „zázraku“, totiž zasít na Ukrajině a sklídit – v Kanadě.